

Grzegorz Kamil Szczecina

"Śmierć bł. ks. Jerzego Popiełuszki z perspektywy 30 lat", red. Milena Kindziuk, Warszawa 2016 : [recenzja]

Rocznik Kolbuszowski 16, 495-503

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

[Recenzja]: *Śmierć bł. ks. Jerzego Popiełuszki z perspektywy 30 lat*, red. Milena Kindziuk, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2016, ss. 184, ISBN 978-83-8090-130-8

Każdy przedział historyczny danego kraju czy narodu charakteryzuje się obecnością szczególnych „świadków”, którzy w tym czasie w sposób szczególny poświęcili się i przysłużyli danej społeczności. Na kartach dziejów Kościoła w naszej Ojczyźnie nie brak wybitnych sylwetek, ludzi świętych i błogosławionych, którzy oddali to, co najcenniejsze – życie – dla Boga i Polski. Sięgając od zarania dziejów naszej państwowości do czasów współczesnych, warto wymienić m.in.: św. Wojciecha, św. Stanisława ze Szczepanowa, św. Andrzeja Bobolę czy św. Maksymiliana M. Kolbe. Ich życie, posługa, bezkompromisowa postawa i wyjątkowe oddanie dla sprawy Bożej i dobra Ojczyzny, zostało utrwalone już na wieki w wielkiej historii Kościoła i Polski. Dziś wielcy Polscy stanowią wzór godny naśladowania w kwestii: patriotyzmu oraz miłości do Boga i bliźniego. Ostatnie dziesięciolecie ubiegłego wieku, były równie bogate w osoby przelewające swą krew „dla Boga i Ojczyzny”. Niewątpliwie taką postacią jest bł. ks. Jerzy Popiełuszko (1947-1984).

O tym „niezlomnym kapłanie”, duszpasterzu Ludzi Pracy, zamordowanym przez przedstawicieli aparatu komunistycznej władzy PRL, w ostatnich latach powiedziano i napisano już wiele. Szczególnie obfity w publikacje naukowe, popularno-naukowe i wspomnieniowe był rok 2010, kiedy to „żoliborski kaznodzieja” został beatyfikowany. Od tego czasu Jego postać i nauczanie z nową mocą stało się obecne w przestrzeni publicznej. Jednakże wciąż nie wyjaśniona „zagadka” męczeńskiej śmierci ks. Popiełuszki, rozszerzający się w świecie kult „warszawskiego księdza” i proces kanonizacyjny powodują coraz to nowe badania i kwerendy ar-

chiwalne, co obfituje w nowe pozycje wydawnicze. Jedną z autorek, której zawodowa pasja to postać i kult ks. Jerzego, jest dr Milena Kindziuk¹. Dorobek naukowy i popularno-naukowy absolwentki i nauczyciela akademickiego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie zawiera wiele artykułów, a także publikacje książkowe poświęcone głównie „żoliborskiemu świadkowi”². Dlatego też z całą pewnością można zliczyć Milenę Kindziuk do wybitnych znawców życia i spuścizny ks. Popiełuszki. Ostatnimi czasy na rynku, nakładem Wydawnictwa UKSW, ukazała się publikacja pt. *Śmierć bł. ks. Jerzego Popiełuszki z perspektywy 30 lat*, pod redakcją Mileny Kindziuk. Recenzowana pozycja wydawnicza jest zbiorem artykułów naukowych ludzi świata uniwersyteckiego.

Recenzentami naukowymi publikacji są: ks. dr hab. Józef Łupiński, prof. UKSW oraz prof. dr hab. Wiesław Wysocki. Zachęcające do lektury fragmenty recenzji znalazły swoje miejsce na odwrocie książki. Na tytułowej części okładki zostało umieszczone zdjęcie ks. Jerzego Popiełuszki z Mszy św. za Ojczyznę w kościele p.w. św. Stanisława Kostki na warszawskim Żoliborzu oraz pełny tytuł publikacji wraz z informacją o redaktorze. Jak wspomniano wcześniej, recenzowana pozycja wydawnicza to zbiór dziesięciu artykułów naukowych. Całość została poprzedzona stroną tytułową, spisem treści, oraz wstępem Mileny Kindziuk. W tym miejscu Redaktorka przedstawiła powód napisania i wydania artykułów oraz ich ogólną charakterystykę. Czas, który upłynął od porwania i męczeńskiej śmierci „duszpasterza Solidarności” – ponad 30 lat, jest doskonałym do „pogłębionej refleksji nad okolicznościami tej śmierci i nad jej znaczeniem. Zebrane w tej publikacji artykuły dotyczą tych dwóch aspektów: historycznego oraz religijnego”. Historycy wciąż badają i próbują wyjaśnić okoliczności uprowadzenia i zamordowania kapłana, analizują wszelkie dostępne materiały i wciąż poszukują nowych. Istotne jest również znaczenie religijne tego wydarzenia, dlatego też część opracowań dotyczy stricte istoty męczeństwa, jak również wrogości wobec wiary ze strony ówczesnego aparatu

¹ (Ur. 1970 r.) jest adiunktem w Instytucie Edukacji Medialnej i Dziennikarstwa UKSW w Warszawie. Pracuje również jako dziennikarka, publicystka, redaktor prowadzący warszawskiej edycji tygodnika „Niedziela”, współpracownik tygodnika „W Sieci” oraz miesięcznika „W Sieci Historia”.

² *Świadek prawdy: życie i śmierć księdza Jerzego Popiełuszki* (Częstochowa 2010), *Kardynał Józef Glemp. Ostatni taki prymas* (Warszawa 2010), *Matka Świętego. Poruszające świadectwo Marianny Popiełuszko* (Kraków 2012), *Wizerunek medialny ks. Jerzego Popiełuszki w polskiej prasie w latach 1980-1984* (Warszawa 2014), a także: *Matka Papieża. Poruszająca opowieść o Emilii Wojtyłowej* (Kraków 2013), *Rodzice Prezydenta. Janina Milewska-Duda i Jan Tadeusz Duda w rozmowie z Mileną Kindziuk* (Kraków 2015).

komunistycznego. Celem publikacji, według Redaktorki, jest pogłębienie powszechnej „świadomości znaczenia powyższych wydarzeń [oraz jako] zachęta do dalszego badania zwłaszcza z historycznego punktu widzenia okoliczności śmierci”.

Pierwszy artykuł autorstwa ks. Tomasza Kaczmarka³ (UMK Toruń), został zatytułowany *Dzień śmierci błogosławionego ks. Jerzego Popiełuszki*. Treść artykułu odnosi się bezpośrednio do hipotez dotyczących okoliczności uprowadzenia i męczeńskiej śmierci „niezlomnego kapłana”. Autor, przedstawiając bazę źródłową, z której korzystano w Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych, wykazał, iż podczas procesu beatyfikacyjnego przyjęto jako datę śmierci 19 października 1984 r. W procesie uznano również ten dzień za datę wrzucenia ciała ks. Jerzego do Zalewu Wiślanego z włocławskiej tamy. Walorem artykułu jest zaprezentowanie czytelnikowi bazy źródłowej, traktującej o danym wydarzeniu, z której korzystano w procesie. Ks. Kaczmarek prezentuje również inne hipotezy dotyczące okoliczności śmierci „żoliborskiego kaznodziei”.

Kolejny naukowy tekst pt. *Okoliczności i przyczyny śmierci bł. ks. Popiełuszki w propagandzie medialnej PRL* został napisany przez Redaktorkę recenzowanej publikacji. Szczególna propaganda medialna komunistycznej władzy, wymierzona w osobę ks. Jerzego, miała zasadnicze znaczenie, gdy idzie o sylwetkę ks. Jerzego w ówczesnych mediach. Nasilenie tzw. ataków medialnych i zdezwauowanie Jego postaci przybrało na sile po 1982 r., kiedy to Msze za Ojczyznę odprawiane w żoliborskim kościele i głoszone kazania stały się słynne na całą Polskę. Wówczas użyto wszelkich środków, by zniszczyć społeczny przekaz i odbiór treści głoszonych przez ks. Popiełuskę. Tekst Mileny Kindziuk ukazuje, w jaki sposób wizerunek „żoliborskiego kaznodziei” przedstawiano w ówczesnej prasie, jakimi metodami się posługiwano i co było efektem nagonki prasowej. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż Autorka ukazała, jak ważna była „sprawa Popiełuszki” w przedsięwzięciach rzecznika rządu Jerzego Urbana. „Jego działania stanowiły nie tylko propagandową oprawę dla działań SB i władzy komunistycznej, ale także wpisywały się w bieg zdarzeń, które prowadziły w konsekwencji do zamordowania duchownego”.

³ (Ur. 1950 r.) – dr hab. w zakresie teologii i nauk patrystycznych. Jest wykładowcą na Wydziale Teologicznym UMK w Toruniu. Był postulatorem wielu procesów beatyfikacyjnych m.in. bł. ks. Jerzego Popiełuszki. Opublikował m.in. 6 tomów studiów nad męczeństwem w ujęciu prawnokanonicznym (*Positiones super martyrio*).

Janusz Kotański⁴, autor kolejnego artykułu pt. *Reakcje społeczeństwa polskiego na porwanie i zamordowanie księdza Jerzego Popiełuszki oraz proces jego zabójców w świetle wybranych materiałów MSW*, skupił się na przebadaniu i ukazaniu czytelnikom dziś zapomnianego już śledztwa. Dotyczyło ono anonimów wysyłanych do komunistycznych mediów i osób w sposób szczególny zaangażowanych w „niszczenie” wizerunku ks. Jerzego Popiełuszki w trakcie „procesu toruńskiego” (1984-1985). Do dziś nie udało się ustalić ich nadawców, choć ówczesna Służba Bezpieczeństwa dążyła wszelkimi środkami, by pozyskać wiedzę o ich autorach. Metody te zostały zaprezentowane na kartach artykułu. Janusz Kotański prezentuje również wnioski z kwerendy tajnych raportów współpracowników Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, które ukazują bardzo niechętny nastrój i nastawienie społeczeństwa względem władzy ludowej po morderstwie ks. Jerzego. Charakterystycznym jest fakt, iż Polacy już wtedy, jak wynika z raportów, twierdzili, że „tajemnicy” tej zbrodni nie da się rozwikłać.

Immersyjny wymiar Muzeum bł. Jerzego Popiełuszki w Warszawie to kolejny artykuł, którego autorem jest ks. Norbert Mojżyn⁵ (UKSW Warszawa). Traktuje on o charakterze i zbiorach Muzeum bł. ks. Jerzego Popiełuszki, które mieści się w podziemiach kościoła parafialnego p.w. św. Stanisława Kostki na Warszawskim Żoliborzu, gdzie swoje ostatnie lata posługiwania kapłańskiego spędził Błogosławiony. Muzeum, którego inicjatorem i założycielem był ks. prał. Zygmunt Malacki – proboszcz wspomnianej parafii (w latach 1998-2010), zostało otwarte w 2004 r. Jak istotnie zauważył Autor artykułu, owo miejsce to nie tylko zbiór artefaktów, związanych z życiem i posługą ks. Popiełuszki, ale przede wszystkim miejsce immersji – zagłębienia się w sytuację i życie Polaków lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku, a także w życie i duchową spuściznę ks. Jerzego. Samo umiejscowienie Muzeum, w podziemiach kościoła, gdzie kiedyś „żoliborski kaznodzieja” spotykał się na modlitwę i rozmowę ze środowiskiem Ludzi Pracy, jest odczuciem „żywej” obecności Błogosławionego. Jak podkreśla ks. Mojżyn, warszawskie Muzeum „nie tylko ukazuje i upamiętnia swojego bohatera, ale zanurza w ukazywaną rzeczywistość, pozwalając wejść z Błogosławionym w osobistą relację”.

⁴ (Ur. 1954 r.) – mgr historii, poeta, urzędnik państwowy (m.in. był zatrudniony w Instytucie Pamięci Narodowej oraz Ministerstwie Kultury i Nauki). Od 2016 r. jest Ambasadorem RP w Watykanie.

⁵ Dr, historyk sztuki i konsultant ds. ochrony dóbr kultury; adiunkt w Instytucie Wiedzy o Kulturze UKSW w Warszawie. W latach 2004-2007 kustosz Muzeum Sługi Bożego Księdza Jerzego Popiełuszki na warszawskim Żoliborzu.

Piąty artykuł w recenzowanej publikacji został napisany przez ks. Józefa Naumowicza⁶ (UKSW Warszawa). Jest zatytułowany *Ks. Jerzy Popiełuszko – klasyczny męczennik*. Tekst ten to spojrzenie na męczeńską śmierć warszawskiego kapłana z perspektywy naukowego pojęcia męczeństwa, w odniesieniu również do świata pierwszych chrześcijan, jak i do elementów powyższego pojęcia, które wypracowano w pierwszych wiekach. Jak zauważył ks. Naumowicz, śmierć ks. Popiełuszki stanowi typowy przypadek męczeństwa w pojęciu całej tradycji Kościoła. To właśnie w Jego życiu i wyjątkowo okrutnej śmierci można znaleźć wszystkie elementy męczeństwa w starożytności. Kluczowym faktem jest oddanie dobrowolnie życia za wiarę w Boga, w obliczu nienawiści do naśladowców Chrystusa jak i do samego Zbawiciela. Autor podkreśla w swoim tekście, iż morderstwo ks. Jerzego zostało przez Kościół „jednoznacznie uznane za autentyczne męczeństwo w rozumieniu teologicznym. Była to śmierć przyjęta z powodu wiary, a nie jedynie z przyczyn politycznych czy społecznych”. Dlatego według dekretu *O męczeństwie (Super martyrio)* Benedykta XVI z 19. grudnia 2009 r., „istnieje pewność co do męczeństwa i jego przyczyny oraz co do skutków, jeśli chodzi o wyniesie męczennika na ołtarze”.

Wojciech Polak⁷ (UMK Toruń) jest autorem kolejnego naukowego tekstu pt. *Porwanie i zabójstwo błogosławionego księdza Jerzego Popiełuszki – wątpliwości*. Artykuł jawi się jako obiektywny zbiór wszystkich powszechnych hipotez dotyczących porwania, uwięzienia, sposobu śmierci, jej daty oraz dnia, kiedy to zmaltretowane zwłoki ks. Popiełuszki oprawcy wrzucili do wód Wisły. Obecnie oficjalna wersja bazuje na ustaleniach oficjalnego śledztwa, tzw. „procesu toruńskiego” (1984-1985). Jak zauważa p. Polak w swoim artykule, istnieją przesłanki, by sądzić, że jest ona nieprawdziwa. Analiza tekstu wskazuje, że teorią bliższą Autorowi jest hipoteza, iż celem uprowadzenia ks. Popiełuszki było nakłonienie Go przez ludzi struktur SB, by wyjechał z Polski. Jak powszechnie wiadomo, ówczesny Prymas kard. Józef Glemp, po prośbie przedstawicieli świata robotniczego, proponował Błogosławionemu udanie się na studia do Rzymu. Ks. Jerzy, chcąc zostać w środowisku Ludzi Pracy, odmówił. Wojciech Polak w tekście bardzo dokładnie przedstawia hipotezę „ostatnich dni ks. Popiełuszki”, którą na podstawie swojego dochodzenia wysnuł prokurator Andrzej Witkowski. Ks. Jerzy po zatrzymaniu 19. października 1984 r. przez funkcjonariuszy:

⁶ (Ur. 1956 r.) prof. dr hab., historyk literatury wczesnochrześcijańskiej, patrolog, bizantynolog. Jest notariuszem w procesie kanonizacyjnym bł. ks. Jerzego Popiełuszki w diecezji Créteil we Francji.

⁷ (Ur. 1962 r.) prof. dr hab., historyk UMK w Toruniu oraz członek Kolegium Instytutu Pamięci Narodowej.

Piotrowskiego, Pękałę i Chmielewskiego miał zostać przekazany bliżej nieznanym funkcjonariuszom. Ci z kolei mieli zawieźć ks. Jerzego pod most w Toruniu, gdzie przejeżdżała Go, kolejna grupa pracowników SB, którzy działali w zakonspirowanej grupie „D”⁸. Warszawskiego kapłana mieli oni poddać brutalnemu przesłuchaniu, w wyniku którego zmarł. Zwłoki wrzuciono do Wisły 25. października 1984 r. Autor przedstawia także operację maskującą, która służyła zatarciu wszelkich śladów (posłużyły temu tajne operacje o kryptonimach: „Teresa”, „Tratwa”, „Robot”) i wyreżyserowaniu oficjalnej wersji zbrodni.

Kolejny artykuł *Obraz śmierci ks. Popiełuszki podczas procesu toruńskiego*, którego autorem jest ks. Antoni Poniński⁹, przedstawia przebieg i meandry wspomnianego w tytule procesu. W trakcie postępowania sądowego odrzucono „ścieżki dochodzenia proponowane przez oskarżycieli posiłkowych”. Odmówiono również powołania wskazanych świadków. Cały proces sprowadzał się do zaakceptowania stanowiska prokuratora, iż z całą pewnością do śmierci ks. Jerzego nie doszłoby, gdyby ofiara przestrzegła prawa. Dobitnie widać, iż cały proces, jak i samo oskarżenie z urzędu sprawców, było skierowane na podważenie autorytetu ks. Popiełuszki. Sąd nie reagował, gdy oskarżeni przedstawiali fałszywe zarzuty wobec ofiar i Kościoła. Jak zaznacza ks. Poniński, ów proces ukazuje działanie ówczesnego aparatu politycznego i sądownictwa, jednakże w pewnym stopniu pokazano metody działania tajnych służb PRL-u. Artykuł zwraca również uwagę czytelnika na „moralne zabijanie prawdy i pamięci o księdzu i jego śmierci”, które trwało po procesie w środkach społecznego przekazu.

Ósmy artykuł w recenzowanej pozycji wydawniczej, napisany przez Pawła Skibińskiego¹⁰ (UW Warszawa), został zatytułowany: *Reakcja władz komunistycznych na kryzys polityczny po śmierci bł. Jerzego Popiełuszki na przełomie lat 1984-1985 w świetle dokumentów, m.in. I Departamentu MSW*. Tekst przedstawia politykę gen. Wojciecha Jaruzelskiego względem Kościoła i Jego hierarchów po śmierci „żoliborskiego kapłana” oraz ówczesne stosunki państwo – Kościół w Polsce. Generał na przełomie lat 1984/1985 starał się wszelkimi sposobami stworzyć publiczne wrażenie, iż

⁸ Zakonspirowane struktury w ramach SB. Prowadzili oni działalność wymierzoną przeciw ludziom Kościoła.

⁹ (Ur. 1948 r.) dr, w latach 1983-1998 red. „Ładu Bożego”. Był autorem relacji z tzw. „procesu toruńskiego”, opublikowanych w formie książkowej oraz innych publikacji poświęconych ks. Popiełuszcze. Jest badaczem IPN-owskiej dokumentacji dot. diec. wrocławskiej.

¹⁰ (Ur. 1973 r.) dr hab., historyk i politolog. Jest adiunktem w Zakładzie XX Wieku Instytutu Historycznego UW i wicedyrektorem Muzeum Jana Pawła II i Kardynała Wyszyńskiego przy Archidiecezji Warszawskiej.

nie ma żadnej innej alternatywy sprawowania władzy w Polsce przez jego partię. Starano się narzucić dialog z biskupami, który miałby legitymizować dążenia i politykę władz. Rządzący, aby w pewien sposób się uwiarygodnić, skazali przedstawicieli Służb Bezpieczeństwa odpowiedzialnych za wprowadzenie ks. Jerzego. Jednakże cała sytuacja związana z tzw. „procesem toruńskim” posłużyła rządowi do mocnej krytyki „antysocjalistycznych” duchownych. Autor w artykule ukazuje uruchomiony wówczas propagandowy aparat oraz wykorzystanie zewnętrznej agentury np. w lewicowych partiach Europy czy w Sekretariacie Stanu Watykanu.

Męczeństwo za wiarę, czyli chrześcijańskie owocowanie śmierci to tekst, którego autorem jest ks. Jan Sochoń¹¹ (UKSW Warszawa). Treść artykułu jest dowodzeniem, iż wszelkie pomówienia o tzw. uwikłania ks. Jerzego Popiełuszki w rozgrywki polityczne są nie prawdziwe i nieuczciwe. „Niezlomny kapłan”, oddając swoje życie za Boga i Ojczyznę, heroicznie i jak najbardziej świadomie ofiarował się Wszechmogącemu. Ks. Sochoń ukazuje, jak owo życie i męczeńska śmierć są świadectwem martyrologii i męczennika – świadka życia i zmartwychwstania Jezusa Chrystusa. Prześladowania, cierpienia fizyczne i duchowe, które przyszło znieść ks. Jerzemu, włączają Go w szereg męczenników dwudziestu wieków chrześcijaństwa, a tym samym w męczeńską śmierć Jezusa. Autor twierdzi, że aktualnie trudno przyjmować inne hipotezy dotyczące wprowadzenia i śmierci ks. Popiełuszki, niż ta, która jest powszechnie znana. Zwraca tym samym uwagę czytelnika na „owocowanie” świadectwa „męczennika komunizmu”. Wyrazem tego jest wciąż rozwijający się kult, pielgrzymki oficjalne i indywidualne do Jego grobu oraz świadectwa otrzymanych łask duchowych i fizycznych, skrupulatnie udokumentowane w Ośrodku Dokumentacji Życia i Kultu Bł. Ks. Jerzego Popiełuszki w Warszawie.

Ostatni artykuł publikacji jest autorstwa Jana Żaryna¹² (UKSW Warszawa). Został zatytułowany *Książd Jerzy Popiełuszko w Aktach Stasi*. Tekst jest wynikiem rzetelnej kwerendy akt Stasi¹³. Jak zaznaczył Autor, „istnieje bogata dokumentacja dotycząca reakcji wywiadu i kontrwywiadu

¹¹ (Ur. 1953 r.) prof. dr hab., poeta, krytyk literacki, teolog i filozof. Kierownik Katedry Filozofii Kultury na UKSW. Członek Warszawskiego Towarzystwa Teologicznego, Polskiego Towarzystwa Tomasza z Akwinu, Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, Towarzystwa Naukowego KUL, Polskiego PEN Clubu. Jest autorem publikacji i biografii bł. ks. Jerzego Popiełuszki.

¹² (Ur. 1958 r.) prof. dr hab., jest nauczycielem akademickim w Instytucie Nauk Historycznych UKSW w Warszawie i pracownikiem IPN. Znanca i autor wielu publikacji poświęconych powojennym dziejom Kościoła w Polsce. Jest redaktorem naczelnym miesięcznika „W Sieci Historia”.

¹³ Ministerstwo Bezpieczeństwa Państwowego Niemieckiej Republiki Demokratycznej.

niemieckiej policji politycznej na porwanie, zabójstwo i proces morderców ks. Jerzego Popiełuszki”. Na podstawie analizy materiałów Żaryn przedstawia negatywną ocenę przyznania się do zbrodni na ks. Jerzym oficerów Służb Bezpieczeństwa. Według nich, mogło to zbyt osłabić nie tylko PRL, ale i mieć wpływ na powiększenie kryzysu gospodarczo-politycznego NRD. Artykuł jest również przedstawieniem szczególnych działań operacyjnych na terenie całego NRD w dniach pogrzebu ks. Popiełuszki i bezpośrednio po nim. Celem tych działań było wszelkie przeciwdziałanie jakiegokolwiek solidarności ludzi wobec zamordowanego kapłana i Polaków. Jak podkreśla Autor w swoim tekście, poza nielicznymi wyjątkami, nie odnotowano większych ulicznych demonstracji.

Całość recenzowanej publikacji została zwieńczona przez Redaktorkę *Biogramem autorów*. Warto zaznaczyć, iż wszystkie artykuły zostały poprzedzone streszczeniem, również w języku angielskim (wyjątkiem jest streszczenie tekstu ks. Antoniego Ponińskiego, które zostało dokonane w języku francuskim). Zebrane i zaprezentowane przez Milenę Kindziuk naukowe artykuły zasługują na uwagę. Całość publikacji stanowi kapitalny materiał naukowy, gdy idzie o kwestię okoliczności morderstwa ks. Jerzego Popiełuszki, jak i wszelkich represji, jakich doznawał w ciągu swojego życia. Należy zaznaczyć, że recenzowana publikacja, a więc wspomniane naukowe teksty, które stanowią o całości, są przykładem dobrego warsztatu pracy, umiejętności prowadzenia i poszukiwań źródeł. Możliwe to jest dzięki wytrwałej pracy i analizie materiałów. Każdy artykuł opatrzony jest bardzo bogatymi przypisami, dzięki czemu pozycja wydawnicza stanowi kapitalny materiał do dalszych prac. Pewnym mankamentem pracy jest brak podania dat urodzenia poszczególnych autorów w *Biogramie* (wyjątek stanowi życiorys ks. Antoniego Ponińskiego). Stanowiłoby to o pełnym zapisie biogramów. Natomiast w tytułach poszczególnych artykułów warto by zastosować frazeologizmy, tak by nie powiełać zwrotu „ks. Jerzy Popiełuszko”, czy „ks. Popiełuszko”, przez co sam spis treści nie byłby monotony. Jednakże uwagi te nie stanowią o wartości publikacji, która jest pewnym *novum* na rynku wydawniczym.

Reasumując końcową ocenę książki pt: *Śmierć bł. ks. Jerzego Popiełuszki z perspektywy 30 lat*, redakcji dr Mileny Kindziuk, należy zaznaczyć, że jest ona bardzo starannie i solidnie przygotowana oraz wydana w ładniej szacie graficznej. Bogactwo zawartych w niej treści jest świadectwem wciąż nierozwikłanej „zagadki” morderstwa „kaznodziei żoliborskiego”, hipotez jej dotyczących, jak i wciąż rozrastającego się kultu Błogosławionego. Założone przez Autorkę we wstępie cele pozycji wydawniczej zostały w pełni osiągnięte i zrealizowane. Lektura tej publikacji jest godna polecenia, gdyż

jak zauważył jeden z recenzentów: „Niniejsze opracowanie (...) stanowi cenny wkład w głębsze poznanie mechanizmu walki i ideologii komunistycznej z Kościołem katolickim w PRL, przebiegu męczeńskiej śmierci błogosławionego i jego beatyfikacji. Można żywić nadzieję, że dalsze badania, a także ujawnienie nowych akt pozwolą pełniej zrozumieć motyw zbrodni dokonanej na kapelanie «Solidarności» oraz jej przebieg” (ks. dr hab. Józef Łupiński prof. UKSW).